

ВІДГУК

офіційного опонента доцента кафедри фізичної терапії, ерготерапії
Хмельницького національного університету,
кандидата технічних наук, доцента
Солтик Інни Тадеушівни на дисертаційну роботу
Мангушевої Ольги Олександрівни «Використання Канадського
інструмента оцінки виконання занять для підвищення клієнтоорієнтованості
та заняттєвої спрямованості ерготерапевтичних послуг в Україні»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія
галузь знань 22 Охорона здоров'я

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку системи охорони здоров'я України характеризується впровадженням біопсихосоціальної моделі та МКФ-орієнтованих підходів, що передбачають переосмислення ролі особи як активного суб'єкта реабілітаційного процесу. У цьому контексті особливої ваги набуває забезпечення клієнтоорієнтованості та заняттєвої спрямованості ерготерапевтичних втручань як ключових принципів професійної практики.

Ерготерапія як автономна галузь у вітчизняній системі реабілітації перебуває на етапі становлення та інституційного розвитку. Водночас у клінічній практиці зберігається певна невизначеність щодо інструментів, які дозволяють об'єктивізувати індивідуальні пріоритети клієнта, структурувати процес визначення терапевтичних цілей та забезпечити реальну, а не декларативну клієнтоорієнтованість.

Канадський інструмент оцінки виконання занять (Canadian Occupational Performance Measure, COPM) є одним із найбільш поширених у світовій ерготерапевтичній практиці стандартизованих засобів, що дозволяє ідентифікувати значущі для клієнта види діяльності, оцінити рівень їх виконання та задоволення, а також відстежувати зміни у процесі втручання. Проте в Україні відсутні системні дослідження щодо його культурної адаптації, методологічного обґрунтування та впливу на організацію ерготерапевтичних послуг.

Актуальність проблеми посилюється сучасними соціально-політичними умовами, зокрема зростанням кількості осіб, які потребують тривалої реабілітації внаслідок бойових та цивільних травм. У таких умовах особливої значущості набувають підходи, спрямовані не лише на відновлення функцій, а й на відновлення повсякденних занять, соціальних ролей та якості життя.

Наведене свідчить про наявність наукової та практичної потреби у дослідженнях, спрямованих на впровадження й оцінку ефективності інструментів, що забезпечують клієнтоорієнтовану та заняттєво спрямовану модель ерготерапевтичної допомоги, що й обумовлює актуальність теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану НДР НУФВСУ на 2021-2025 рр. за темою 4.1 «Підвищення рівня функціональної незалежності та заняттєвої участі осіб різних нозологічних груп за допомогою програм ерготерапевтичних втручань (номер державної реєстрації 0121U107532) та реалізовано у рамках проекту «Дистанційна функціональна оцінка: інноваційне рішення для реабілітації жертв війни в Україні» (№ 2023-k-063) з Центральним агентством управління проектами Литви.

Внесок здобувачки, як співвиконавиці теми, полягав у розробці та описі моделі та практичних рекомендацій для застосування міжкультурно адаптованої валідованої україномовної версії Канадського інструмента оцінки виконання занять.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, визначається логічною структурою дослідження, чіткістю постановки мети та завдань, адекватністю обраних методів і достатнім обсягом емпіричного матеріалу.

Фактична база дослідження є репрезентативною та забезпечує можливість отримання достовірних результатів. Організація дослідження відповідає принципам доказової практики та сучасним методологічним підходам у сфері ерготерапії.

Обробку отриманих результатів здійснено з використанням адекватних методів математичної статистики, що відповідають характеру даних і дизайну дослідження. Представлені у роботі таблиці, цифрові показники є інформативними, логічно структурованими та дозволяють простежити динаміку змін досліджуваних показників. Це забезпечує належний рівень доказовості сформульованих наукових положень, висновків і практичних рекомендацій.

Результати дослідження пройшли апробацію та відображені у наукових публікаціях. За темою дисертації опубліковано 8 наукових праць, серед яких 3 статті опубліковано у періодичних наукових виданнях, які проіндексовані у базі даних Scopus (Q4); 1 праця опублікована у фаховому виданні України за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія; 4 публікації апробаційного характеру. Публікації відображають основні положення дисертаційної роботи та відповідають її змісту.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертанткою *вперше* в Україні теоретично обґрунтовано та методично описано алгоритм застосування Канадського інструмента оцінки виконання занять (COPM) у системі ерготерапевтичного втручання, який включає етапи первинного інтерв'ювання, ідентифікації значущих для клієнта занять, визначення пріоритетів, формулювання клієнтоорієнтованих цілей, планування втручання, моніторингу динаміки та оцінки результативності, і передбачає інтеграцію інструмента у клінічний процес відповідно до біопсихосоціальної моделі.

Уперше здійснено науково обґрунтовану адаптацію та апробацію СОРМ у контексті вітчизняної системи реабілітаційної допомоги, з урахуванням організаційних та культурних особливостей надання ерготерапевтичних послуг. *Уперше* оцінено вплив системного використання СОРМ на структурування ерготерапевтичного процесу, формування індивідуальних реабілітаційних цілей, рівень заняттєвої участі та суб'єктивну оцінку виконання повсякденних занять клієнтами.

Удосконалено підходи до планування ерготерапевтичних втручань шляхом інтеграції стандартизованого інструмента оцінювання у клінічний алгоритм роботи ерготерапевта, що забезпечує підвищення рівня обґрунтованості прийняття клінічних рішень та прозорості оцінювання результатів. Набули *подальшого розвитку* наукові положення щодо реалізації клієнтоорієнтованої та заняттєво спрямованої моделі ерготерапії, зокрема в частині інструментального забезпечення процесу визначення терапевтичних пріоритетів і оцінювання ефективності втручання.

Підтверджено доцільність застосування стандартизованих інструментів оцінювання у вітчизняній ерготерапевтичній практиці як засобу підвищення функціональної незалежності, заняттєвої участі та суб'єктивної задоволеності клієнтів результатами реабілітації.

Практична і теоретична значущість дисертаційної роботи полягає в науковому обґрунтуванні та впровадженні структурованого алгоритму застосування Канадського інструмента оцінки виконання занять (СОРМ) у процесі ерготерапевтичного втручання, що забезпечує підвищення рівня клієнтоорієнтованості, обґрунтованості формулювання терапевтичних цілей та системності оцінювання результатів реабілітації.

Запропонований алгоритм інтеграції СОРМ у клінічну практику сприяє чіткому визначенню індивідуально значущих для клієнта занять, пріоритезації проблем, формуванню досяжних та вимірюваних цілей втручання, а також об'єктивізації динаміки змін у процесі реабілітації. Використання інструмента дозволяє підвищити прозорість прийняття клінічних рішень та забезпечити доказовий характер ерготерапевтичної допомоги.

Отримані результати розширюють теоретичні уявлення щодо інструментального забезпечення клієнтоорієнтованої моделі ерготерапії, конкретизують методичні підходи до оцінювання заняттєвої участі та функціональної незалежності осіб, які потребують реабілітаційної допомоги, а також доповнюють наукові положення щодо впровадження стандартизованих оцінювальних засобів у вітчизняну систему реабілітації.

Систематизація науково-методичних підходів до використання СОРМ може бути використана як методична основа для подальших досліджень з проблематики клієнтоорієнтованих втручань, а також для розроблення освітніх програм підготовки ерготерапевтів з урахуванням сучасних міжнародних стандартів професійної практики.

Результати дослідження були впроваджені у клінічну практику Комунального некомерційного підприємства «Броварська багатопрофільна

клінічна лікарня» (м. Бровари, Київська обл., 28.03.2025), Центру нейрореабілітації та відновлення після інсульту «Result» (м. Київ, 17.03.2025), Центру фізичної реабілітації «Фенікс» (м. Київ, 10.09.2025), Комунального підприємства «Рівненський обласний госпіталь ветеранів війни» (с. Клевань, Рівненська обл., 30.04.2025), Комунального некомерційного підприємства «Центральна міська лікарня» Рівненської міської ради (м. Рівне, 07.04.2025), Військово-медичного клінічного центру Західного регіону (м. Львів, 15.04.2025), Західного реабілітаційно-спортивного центру НКСІУ (с. Яворів, Львівська обл., 07.05.2025), Комунального некомерційного підприємства обласної клінічної лікарні Івано-Франківської обласної ради (м. Івано-Франківськ, 10.05.2025), Комунального некомерційного підприємства «Міська клінічна лікарня №4» Дніпровської міської ради (м. Дніпро, 19.03.2025), Комунального некомерційного підприємства «Вінницька обласна психоневрологічна лікарня ім. О. І. Юценка» Вінницької обласної ради (м. Вінниця, 03.04.2025), що підтверджено відповідними актами впровадження.

Матеріали, отримані у результаті дослідження, були впроваджені в освітній процес кафедри фізичної терапії та ерготерапії Українського Католицького Університету при викладанні дисципліни «Основи професійного мислення ерготерапевта» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 227 Терапія та реабілітація, Спеціалізації 227.2 «Ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» (акт впровадження від 22.04.2025) та навчальний процес кафедри терапії та реабілітації Національного університету фізичного виховання і спорту України при викладанні дисципліни «Терапевтичні уміння і навички ерготерапевта» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 227 Терапія та реабілітація, Спеціалізації 227.2 «Ерготерапія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я» (акт впровадження від 11.12.2024).

Оцінка дисертаційної роботи за змістом. Структура дисертаційного дослідження складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 284 сторінки. Робота містить 13 додатків, 22 таблиці та 16 рисунків. У бібліографії подано 299 наукових джерел.

Анотація містить всі необхідні компоненти та традиційно викладена двома мовами.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, зазначено використані методи, розкрито наукову новизну та практичну значущість роботи, представлено особистий внесок автора до спільно опублікованих наукових праць, описано сферу апробації результатів дослідження, зазначено кількість публікацій, окреслено структуру та обсяг дисертаційної роботи.

У *першому розділі* «Теоретичний фундамент та особливості використання Канадського інструмента оцінки виконання занять у ерготерапії» здійснено комплексний аналіз сучасних наукових джерел,

присвячених проблематиці клієнтоорієнтованості, заняттєвої участі та інструментального забезпечення ерготерапевтичного процесу. Авторкою послідовно розкрито еволюцію підходів до реабілітації в межах біопсихосоціальної моделі та положень МКФ, окреслено роль ерготерапії у відновленні повсякденної діяльності й соціальної участі осіб із різними порушеннями функціонування. Систематизовано наукові підходи до трактування понять «Заняттєва спрямованість», «заняттєва орієнтованість», «практика на основі використання занять» та «клієнтоорієнтованість», а також проаналізовано місце стандартизованих оцінювальних інструментів у структурі клінічного прийняття рішень.

Значну увагу приділено аналізу міжнародного досвіду застосування Канадського інструмента оцінки виконання занять (COPM), його психометричних характеристик, валідності, чутливості до змін і можливостей використання в різних клінічних групах. Узагальнено результати досліджень, що підтверджують ефективність COPM як інструмента персоніфікації реабілітаційних цілей та моніторингу динаміки змін із позиції клієнта. Окремий підрозділ присвячено вітчизняному та міжнародному досвіду застосування COPM у роботі з військовослужбовцями та ветеранами: проаналізовано специфіку їхніх заняттєвих порушень, пов'язаних із бойовими травмами, поєднаними ушкодженнями, ампутаціями, черепно-мозковими травмами та психоемоційними наслідками участі в бойових діях, а також обґрунтовано значення відновлення соціальних ролей і професійної ідентичності для цієї категорії клієнтів.

Показано, що в міжнародній практиці COPM активно використовується у програмах реабілітації військових і ветеранів як інструмент формування цілей, орієнтованих на повернення до повсякденної діяльності, професійної зайнятості та соціальної інтеграції. Водночас в Україні його застосування має фрагментарний характер і недостатнє наукове обґрунтування, що підкреслює актуальність обраного напряму дослідження. Загалом перший розділ демонструє належний рівень теоретичного опрацювання проблеми, логічно підводить до формулювання мети й завдань дослідження та чітко окреслює науково-практичну прогалину, на подолання якої спрямована дисертаційна робота.

У другому розділі *«Методи та організація дослідження»* описано методи, дизайн та особливості організації дослідження.

Для репрезентативності вибірки учасників дослідження було проведено на базі десятих закладів охорони здоров'я та/або реабілітаційних закладів у шести областях України у період з січня 2024 по червень 2025 року. Протокол дослідження схвалено комітетом біоетики Національного університету фізичного виховання і спорту України на засіданнях 11.09.2023 року (Протокол №4/1) та 01.02.2024 року (Протокол №1).

У третьому розділі *«Переклад, міжкультурна адаптація і змістова валідація Канадського інструмента оцінки виконання занять»* представлено поетапну процедуру перекладу та міжкультурної адаптації Канадського інструмента оцінки виконання занять (COPM) до умов української системи

реабілітації. Авторкою описано етапи прямого та зворотного перекладу, експертного оцінювання відповідності формулювань, узгодження термінології та досягнення семантичної еквівалентності оригіналу й адаптованої версії.

У розділі наведено характеристику груп учасників, залучених до апробації інструмента, а також представлено результати пілотного тестування. Проаналізовано демографічні показники вибірки, особливості військових та цивільних клієнтів ерготерапії, що дозволяє оцінити різноманітність контингенту дослідження.

Окрему увагу приділено процедурі змістової валідації інструмента із залученням фахівців та клієнтів. Авторка аргументує відповідність адаптованої версії українському культурному та професійному контексту.

Загалом третій розділ демонструє системний підхід до адаптації інструмента та логічно підводить до його подальшого практичного застосування.

У четвертому розділі *«Практична модель застосування Канадського інструмента оцінки виконання занять в Україні»* детально описано організацію та структуру програм втручання, що реалізовувалися у групі із застосуванням СОРМ та у групі порівняння. Авторка чітко окреслює дизайн дослідження, критерії включення учасників, особливості планування індивідуальних програм та принципи формування цілей втручання.

Показано, що використання СОРМ у групі втручання сприяло більш структурованому визначенню пріоритетів клієнтів та формулюванню індивідуалізованих реабілітаційних завдань. У розділі представлено кількісний аналіз отриманих результатів, порівняння динаміки показників у двох групах, що дозволяє оцінити вплив застосування інструмента на ефективність ерготерапевтичного процесу.

Методологічно розділ характеризується чіткістю опису процедур та логікою побудови порівняльного аналізу. Представлені таблиці й статистичні показники забезпечують доказовість отриманих висновків.

У *п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження»* запропоновано авторську практичну модель інтеграції СОРМ у систему ерготерапевтичної допомоги в Україні. Модель структуровано відповідно до етапів клінічного процесу: первинне інтерв'ювання, визначення пріоритетних занять, формулювання цілей, планування втручання, моніторинг динаміки та оцінювання результатів.

Авторка обґрунтовує можливість використання інструмента в умовах різних типів реабілітаційних закладів, зокрема при роботі з військовослужбовцями та ветеранами. Показано, що системне застосування СОРМ сприяє підвищенню прозорості прийняття клінічних рішень, документуванню результатів та впровадженню принципів клієнтоорієнтованості в практичну діяльність.

Практична модель має прикладний характер і може бути використана як методичний орієнтир для ерготерапевтів у клінічній практиці та у процесі професійної підготовки фахівців. Розділ логічно завершує дисертаційне

дослідження, демонструючи інтеграцію теоретичних положень і емпіричних результатів у цілісну систему практичних рекомендацій.

Висновки зроблені автором узгоджуються із завданнями, що сформульовані в дисертаційному дослідженні, обґрунтовані та достовірні, відображають новизну та практичну значущість роботи.

Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дисертація характеризується глибоким розкриттям досліджуваної проблеми, самостійністю в підходах до їхнього висвітлення, ґрунтовною практичною перевіркою отриманих результатів, їхньою істотною теоретичною та практичною значимістю.

Зауваження до змісту та оформлення дисертаційної роботи.

Принципових зауважень до дисертаційної роботи немає, але при ознайомленні з роботою виникла необхідність уточнити думки автора і отримати відповідь на деякі запитання:

1) Певного уточнення потребує організація та аналітичне опрацювання розгорнутих інтерв'ю з клієнтами ерготерапії. На с. 79 дисертаційної роботи зазначається: "З третьої групи на участь у розгорнутих інтерв'ю погодилося чотири клієнти ерготерапії: 2 цивільні жіночої статі та 2 військовослужбовця чоловічої статі". Таким чином, із загальної вибірки третьої групи (N=84) участь у розгорнутих інтерв'ю взяли чотири особи. Водночас у роботі недостатньо обґрунтовано критерії їх відбору, принцип завершення набору учасників та метод якісного аналізу отриманих даних. Це ускладнює оцінку достатності вибірки та рівня аналітичної глибини відповідного фрагмента дослідження.

Зазначене не знижує загальної цінності роботи, однак потребує методичного уточнення.

2) На с. 81 дисертаційної роботи зазначається: "Після пілотного тестування СОРМ ерготерапевти та клієнти ерготерапії взяли участь у когнітивному дебрифінгу за допомогою анонімного опитування."

Методологічно дискусійним видається використання формату анонімного опитування як процедури когнітивного дебрифінгу. Відповідно до міжнародних стандартів культурної адаптації психометричних інструментів, когнітивний дебрифінг є якісною процедурою індивідуального інтерв'ювання, що передбачає дослідження процесів розуміння, інтерпретації та прийняття рішень респондентом. За відсутності інтерактивної складової (уточнювальних запитань, аналізу логіки відповіді) така процедура методично більше відповідає формату пілотного анкетування щодо зрозумілості формулювань, ніж власне когнітивному дебрифінгу. Це потребує додаткового пояснення та методичного обґрунтування.

Зазначене не знижує загальної цінності отриманих результатів, однак потребує уточнення з позицій відповідності міжнародним методологічним стандартам адаптації інструментів оцінювання.

3) У третьому розділі наведено дані щодо намірів військовослужбовців та ветеранів повернутися на військову службу після реабілітації (с. 95, рисунок 3.3). Водночас у тексті недостатньо розкрито, яким чином

зазначений показник впливає на процедуру перекладу, міжкультурної адаптації або змістової валідації інструмента СОРМ. Доцільним було б чіткіше продемонструвати аналітичний зв'язок між цими даними та формуванням заняттєвих пріоритетів або особливостями формулювання цілей втручання.

4) У роботі запропоновано практичну модель інтеграції СОРМ у вітчизняну систему ерготерапії. Як Ви визначаєте межі універсальності цієї моделі: чи може вона бути однаково ефективною для різних нозологічних груп, чи потребує подальшої диференціації залежно від клінічного контексту?

5) У дисертації значну увагу приділено клієнтоорієнтованості як ключовому принципу ерготерапії. Як Ви співвідносите використання стандартизованого інструмента (СОРМ) із ризиком формалізації взаємодії з клієнтом? Чи не виникає напруження між стандартизацією процесу оцінювання та індивідуалізованим підходом?

6) У четвертому розділі запропоновано практичну модель застосування СОРМ в Україні. Які бар'єри впровадження цієї моделі Ви прогнозуєте в умовах різного рівня ресурсного забезпечення закладів охорони здоров'я та як вони можуть бути подолані?

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота Мангушевої Ольги Олександрівни на тему: «Використання Канадського інструмента оцінки виконання занять для підвищення клієнтоорієнтованості та заняттєвої спрямованості ерготерапевтичних послуг в Україні» є самостійним завершеним науковим дослідженням, відповідає спеціальності 227 Фізична терапія, ерготерапія, вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка, Мангушева Ольга Олександрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 22 Охорона здоров'я за спеціальністю 227 Фізична терапія, ерготерапія.

Офіційний опонент:

доцент кафедри фізичної терапії, ерготерапії
Хмельницького національного університету
кандидат технічних наук, доцент

Інна СОЛТИК